

γνωρίζει η τοῦλάχιστον λέγει, ὅτι „ὁ Δέβριεντ ἐμιμῆτο ἀμίμητα!“ Οἱ γέροντες μετὰ φρίκης ἐνθυμοῦνται τὴν δεῖνα σκηνὴν τοῦ δεῖνα δράματος, ἐν ᾗ ἤκουσαν καὶ εἶδον πρωταγωνιστοῦντα τὸν Δέβριεντ ἐπὶ τῆς σκηνῆς τοῦ Βερολίνου, ὅσοι δ' ἐξ ἀκοῆς θαυμάζουσι μεθ' ἡμῶν τὸν μέγαν καλλιτέχνην ἀποροῦσι συγχρόνως μὴ εὐρίσκοντες οὐδ' ἐν τῇ φαντασίᾳ ἀνωτέραν βαθμίδα ὕψους, εἰς ᾗ συνήθως ἀνάγονται οἱ διασημότεροι ὑποκριταὶ τῶν ἡμερῶν μας. Αὐτοὶ οἱ Ἀγγλοὶ, οἵτινες τιμῶσιν ἄφ' ἑνὸς τὸ ποσὸν καὶ τὴν σπουδαιότητα τῆς ἐργασίας τῶν Γερμανῶν περὶ τὴν μελέτην τοῦ Σαίξπηρ, δὲν ἀνέχονται ὅμως ἄφ' ἑτέρου καὶ τὴν ἀποξένωσιν τοῦ μεγίστου ποιητοῦ των, ὃν οἰκαιοποιοῦνται οἱ Γερ-

μανοί, ὡς γνωστὸν — ὁμολογοῦσιν, ὅτι ἐπέπρωτο ἐν γερμανικῇ μεταφράσει καὶ διὰ τῆς πνοῆς τοῦ Δέβριεντ νὰ ἐμψυθηθῇ ζωὴ εἰς τὸν ἐπὶ μακρὸν νεκροφανῇ Σαίξπηρ.

Ὡς ἐπίλογον ἡμεῖς τῆς βραχείας ταύτης περὶ Δέβριεντ σημειώσεως προσθέτομεν τὴν ἐξῆς ἐν σχέσει πρὸς τὰ ἡμέτερα εὐχὴν, ὅπως δηλ. ἐπέλθῃ ὡς τάχιστα καὶ παρ' ἡμῶν ἡ ἐποχὴ δραστηρίας καὶ πεφωτισμένης ἐνεργείας πρὸς δημιουργίαν ἐθνικοῦ θεάτρου καὶ μόρφωσιν ἀξίων τοῦ ὀνόματος καὶ τῆς ἀποστολῆς ἡθοιοποιῶν, ὑποβοηθήσῃ δὲ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ σημαντικοῦ τούτου ἔργου ἡ ὁσημέραι αὐξοῦσα κοινωνικὴ μας πρόοδος.

* * *

Η ΨΥΧΗ ΤΩΝ ΑΓΡΙΩΝ.

Οὐδέποτε ἡ φύσις ἡμέλησε νὰ ἐμπνεύσῃ εἰς τοὺς ἀφελεῖς θαυμαστάς τῆς πολλῇ ἐξαισιωτέρας καὶ ἀνθρωπινωτέρας ἰδέας περὶ μελλούσης τινὸς ζωῆς, παρ' ὅσον εἶνε ἡ θεωροῦνται τοιαῦται αἱ περὶ ψυχῆς δοξασταὶ ἡμιβαρβάρων τινῶν λαῶν, οἵτινες πάντοτε δι' ὑποκριτικῆς καὶ προσπεποιημένης τινὸς σοβαρότητος ἐφάνησαν πρεσβεύοντες κατὰ τὴν ἀρχαίότητα τὰ τερατωδέστερα ἀποκυήματα τῆς στρεβλῆς φαντασίας των. Ἡ πλήρης ποιήσεως ἀφροσύνης ἀρχηγόνων τινῶν λαῶν εἰς τὴν φιλόστοργον φύσιν εἶνε πολλῇ ὑπερτέρα καὶ ἰδανικωτέρα τῶν βαναύσων τάσεων τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ λαοῦ, ὅστις ἐν τῇ ἱστορικῇ τῶν γεγονότων φορᾷ ὁμοιάζει τὸν ἡμιμαθὴ ἄνθρωπον ἐν τῇ κοινωνικῇ παλαιστρᾷ.

Τελευταῖαι τινες ὑπὸ σοφῶν Γερμανῶν ἔρευναι περὶ τοῦ θέματος τούτου ἐφείλκυσαν καὶ τὴν ἡμετέραν προσοχὴν, συναφίζομεν δὲ χάριν τῶν Ἀναγνωστῶν τῆς „Κλειῶς“ τὰς περιεργότερας περὶ τοῦ πράγματος εἰδήσεις. Ὅσον καὶ ἀνφαίνονται παράξενα τὰ πορίσματα τῶν ἱστορικῶν τούτων ἀνασκαλεύσεων, παρέχουσιν ὅμως εἰς τοὺς ψυχολογοῦντας παρατηρητὰς μετὰ πολλῶν θελημάτων καὶ χρησιμώτατα ἐνίοτε διδάγματα πρὸς γνῶσιν καὶ ἐκτίμησιν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Ὅποιους τῷ ὄντι ἐλιγμοὺς ἐδέησε νὰ κάμῃ τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα μέχρις οὗ ὠριμάσῃ πρὸς ἀποτελεσματικὴν ἀντίληψιν ὑψηλοτέρων θρησκευτικῶν ἰδεῶν! Ἡ Πρόνοια διέθεσε τὴν φορὰν τῆς πνευματικῆς ἀναπτύξεως κατὰ τοὺς αὐτοὺς τῆς ἀρμονίας νόμους, μεθ' ὧν διέταξε καὶ τὴν περὶ ἡμᾶς φύσιν.

Οἱ πλησιέστατα πρὸς τὴν φύσιν ζήσαντες ἄνθρωποι, κατὰ τὰς μᾶλλον ἀπομεμακρυσμένας τῶν ἱστορικῶν χρόνων ἐποχάς, ἀντιλαμβάνονται μετ' ἀγνώστου εἰς ἡμᾶς ἀφελείας τὰ διάφορα τῆς ζωῆς φαινόμενα, προάγονται δὲ βαθμηδὸν εἰς τὴν χαρακτηριστικὴν διάκρισιν μετὰ τὸν κόσμου ὕλικου καὶ κόσμου πνευματικοῦ. Ἀλλὰ τίς ἡ ἀνάγκη ἢ μᾶλλον ποία ἡ αἰτία πρὸς διέγερσιν αὐτῆς τῆς παραδόξου τοῦ ἀνθρώπου πείνης πρὸς ἐξεύρεσιν καὶ ἀπόλαυσιν ἰδανικωτέρου τινὸς κόσμου, καὶ διατὶ ἡ πρόωρος αὕτη ὀρεξις φαίνεται ἀναπόσπαστος ἀπὸ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως; Οὐδὲ ἴχνος ἄλλης τινὸς τοῦ πράγματος αἰτιολογίας φαίνεται ἐκτὸς τῆς εὐεξηγῆτου ἐπιθυμίας τοῦ ἀνθρώπου πρὸς οἰανδήποτε ἱκανοποίησιν καὶ ἀνακούφισιν ἀπὸ τῶν αἰκιῶν καὶ τῶν θλίψεων τοῦ ὕλικου κόσμου, τὸσον τραχέος καὶ μοχθηροῦ. Ἡ δὲ αὐτοσχέδιος δημιουργία τοῦ ἰδανικοῦ τούτου μικροκόσμου γίνεται βεβαίως ἐπὶ τῇ βάσει τῶν προχείρων καὶ οὐχὶ ἀναλλοιώτων πάσης ἱστορικῆς περιόδου ἰδεῶν, κλίσεων καὶ ἀναγ-

κῶν. Καὶ ὀλίγη καταβάλλεται τῇ ἀληθείᾳ φροντίς ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου πρὸς μονιμοποίησιν τοῦ ἰδίου αὐτοῦ ἔργου, ὅπερ ἴσως θεωρεῖ ἀδύνατον καὶ ἀνεπίδεκτον αὐθυπαρξίας, ἀλλ' ἐν τούτοις λατρεύει αὐτὸ ὡς ὑπάρχον, ὡς ὑπάρχον ἐν τῇ φαντασίᾳ του. Τί ἄλλως δυσκολεῖται ἡμᾶς, τοὺς σημερινούς, νὰ παραδεχθῶμεν ὡς φυσικὴν τὴν τάσιν ταύτην τῶν πρωτογενῶν ἀνθρώπων, λατρευόντων τὸ ἔργον τῆς φαντασίας των καὶ εὐλαβῶς συμπαθόντων πρὸς τὸ ἰδίον δημιουργημα; Τίς ἐξ ἡμῶν δὲν ἀποδίδει πραγματικὴν ἀξίαν εἰς ὅτι ὁ ἴδιος ὠνειροπόλησεν, ἡγάπησε καὶ ἠτύχησε νὰ καταστήσῃ καὶ πρὸς ἄλλους σεβαστόν;

Ὁ ἄνθρωπος ἐνωρίτατα ἐθεώρησεν ὡς τὸ ἀποτροπαῖοτατον τῶν παθημάτων του τὸν θάνατον, συνεπῶς ἐπεθύμησε νὰ παρατείνῃ μέχρις αἰωνιότητος τὸν βίον του καὶ πρὸς τοῦτο ἐπλασεν ἀθάνατον ἑαυτοῦ ψυχὴν. Καὶ αὕτη δὲ ἡ φύσις, ὥσει ἐπιδοκιμάζουσα τὴν τολμηρὰν ταύτην τοῦ ἀνθρώπου ἀπόπειραν, παρέσχεον αὐτῷ πᾶσαν πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοπομένου βοήθειαν, παρείσαχον εἰς τὰ ὄνειρά του ζωντανούς τοὺς χθὲς ἀκόμη ταφέντας. Ἐντεῦθεν ὑπάρχουσι λαοί, οἵτινες τότε μόνον ἐκλαμβάνουσι τοὺς ἀποθανόντας συγγενεῖς ἢ φίλους των πράγματι νεκρούς, ὅταν πλέον παύσωσιν ἐμφανιζόμενοι εἰς τὸ ὄνειρά των. Ἄλλοι πάλιν πιστεύουσιν, ὅτι οἱ καθ' ὕπνου παριστάμενοι νεκροὶ ἔχουσιν ἀνάγκην σωτηρίας καὶ τότε μόνον εἰσέρχονται εἰς τὴν αἰωνίαν μακαριότητα, ὅταν ἀφίσωσιν ἡσυχον τὸν ὕπνον τῶν γνωρίμων των. Ἐν ταῖς χώραις μάλιστα τῶν Ἀλπεων εἶνε λίαν διαδεδομένη ἡ πίστις εἰς τὰς τοιαύτας ἐμφανίσεις τῶν πνευμάτων, τὰ ὅποια δὲν παρουσιάζονται ὑπὸ τὸ ἀνθρώπινον μόνον παράστημα, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ μορφὴν κυνῶν, γαλῶν, πτηνῶν, μετεώρων φώτων καὶ ἄλλων συμβολικῶν παραστάσεων, οἷον στεναγμοῦ, κλαυθμυρισμοῦ καὶ θορύβου. Οἱ περίφοβοι θεαταὶ ἢ ἀκροαταὶ ζητοῦσι διὰ προσευχῶν, ἐξορκισμῶν καὶ παρομοίων εὐχῶν νὰ καθυσυχάσωσι τὰ ἀνήσυχτα ταῦτα πνεύματα, περίλυποι ὅμως ἐκλαμβάνουσι τὸ ὄραμα ὡς προάγγελον προσχεστάτου θανάτου ἐν τῷ οἴκῳ ἢ τῇ γειτονείᾳ. Ἀλλὰ μήπως καὶ σήμερον ἐν Ἀνατολῇ δὲν ἐπικρατοῦσιν αἱ γελοιόταται, ἐνίοτε ὅμως καὶ ὀλεθριώταται αὐταὶ προλήψεις; Ποσάκις δὲν ἐξαρτᾶται ἡ τύχη τοῦ κληνῆρους ἀσθενοῦς ἀπὸ τῶν οἰωνῶν, παραμελεῖται δὲ καὶ ἡ ἱατρικὴ περίθαλψις καὶ λησμονεῖται ἡ παρήγορος θρησκεία;

Παρ' ἥττον ἀνεπτυγμέναις φυλαῖς ἀπαντῶσιν ἀφελέστεραι δοξασταί, πολλοὶ δ' ἐξ αὐτῶν πιστεύουσιν ὅτι αὕτη ἡ ψυχὴ τοῦ ζῶντος προσώπου, τὸ ὅποῖον ὀνειρεύεται τις, πτε-

ρυγίζει παρὰ τὸ προσκεφάλαιον τοῦ κοιμωμένου. Ὑπάρχουσι μάγοι, οἵτινες αὐτοὶ ἑαυτοὺς ἐκκωφοῦσι διὰ ν' ἀμβλύνωσι τὴν ἰδίαν ἀντίληψιν ὡς πρὸς τὸν ὕλικόν τοῦτον κόσμον, καταστήσωσι δὲ δυνατὴν καὶ ὡς οἶόν τε συγγὴν τὴν πτῆσιν τῆς ψυχῆς των εἰς τὰς χώρας τῶν πνευμάτων, ὅπου βλέπουσι κατὰ πρόσωπον τὸ ὑπερφυσικὸν μεγαλεῖον τοῦ πνευματικοῦ κόσμου καὶ πολυτίμους λαμβάνουσιν ἀνακοινώσεις. Ἐννοεῖται, ὅτι ἡ ἀεροναυτική αὕτη χρησιμοποίησις τῆς ψυχῆς ὅζει ἐμπορικῆς πὺς συναλλαγῆς, ἐξατμίζεται δὲ τὸ ἰδανικὸν ἐκεῖ, ὅπου προηγήθη σωματικὸς ἀκρωτηριασμός. Ἀλλαχοῦ πάλιν πρεσβεύεται, ὅτι ἡ ψυχὴ δραπετεύει ὑπνούντος τοῦ σώματος, ἡ ἀσθενούντος ἢ καὶ παραφρονούντος. Τότε εἶνε ἀνάγκη νὰ προσέλθωσιν ἱερεῖς καὶ φαρμακεῖς πρὸς ἀνίχνευσιν τῶν δραπετίδων τούτων ψυχῶν, ὅπως μανδρίσωσιν αὐτὰς ἀσφαλῶς καὶ ἐγκαίρως. Συχνὰ συμβαίνει ὅμως ν' ἀποπλανηθῶσι τὰ εὐπετῆ ἐκεῖνα ὄντα καὶ νὰ μὴν ἐπ' ἀνέλθωσι ποτέ. Σήμερον ἔτι ἐν Αὐστρίᾳ, ἐν τῷ ἄλλοτε Δουκάτῳ τῆς Στυρίας, ἐπικρατοῦσιν ὁμοίως παράβολοι ἰδέαι, καθ' ἃς πᾶσα περι-ἵπταμένη χρυσάλλις θεωρεῖται ὡς „ψυχὴ ῥάπτου“, ἐξελθούσα . . . εἰς περίπατον ἴσως, οἱ δὲ δεισιδαιμονέστατοι κάτοικοι τοῦ τόπου ἐκείνου προθυμοποιοῦνται εἰς τοιαύτην συνάντησιν νὰ συλλάβωσι τὸ ἄκακον ἐκεῖνο ἔντομον καὶ ἔπειτα ν' ἀπομακρύνωσιν αὐτὸ δι' ἰσχυρᾶς τῶν πνευμόνων των πνοῆς πρὸς ἣν ἤθελον εὖρει κατάλληλον διεύθυνσιν· ἄλλως οὐδέποτε θὰ ἐξυπνίσῃ ὁ ἐκεῖ ποῦ ἡ ἀλλαχοῦ κοιμώμενος . . . ῥάπτῃς. — Ἐν πολλαῖς τῆς μέσης Εὐρώπης χώραις ὅταν ἀποθάνῃ τις κατ' οἶκον, εὐθὺς τρέχουσιν οἱ οἰκεῖοι εἰς τ' ἀμέσως παρακείμενα μέρη, οἷον κήπους, ἀγρούς καὶ παντοῦ ὅπου ὑπάρχει φυτεία, καὶ τινάσσουσι διὰ τῶν προχειροτέρων μέσων πᾶν δένδρον καὶ πάντα θάμνον, καὶ τοῦτο ἵνα δι' ἐκφοβισμοῦ ἀναγκάσωσι τὴν τυχὸν ἐπ' αὐτῶν καθίσασαν ψυχὴν νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὸ σῶμα, ὅπερ προώρως ἢ κατὰ λᾶθος ἐγκατέλειψε. Γελοιότερον εἶνε τὸ ἔθιμον ἄλλης εὐρωπαϊκῆς πάλιν χώρας, ἔνθα οἱ κατὰ παλαιὸν ἔθος τασσόμενοι φύλακες τοῦ πτώματος, ἅμα τῇ ἐκπνεύσει τοῦ ψυχροραγούντος, ἀρχονται ἐπιδιδόμενοι εἰς παντοῖα παίγνια καὶ ἀστεϊσμούς, σκοποῦντες διὰ τούτων νὰ διασκεδάσωσι τὴν ἐν τῷ οἴκῳ ἔτι παραμένουσαν ψυχὴν τοῦ θανόντος. Ἄλλοτε πάλιν παραθέτουσι τῷ πτώματι κάθισμα καὶ προσκαλοῦσι τὴν ἀόρατον ψυχὴν ν' ἀναπαυθῇ ἐπ' αὐτοῦ καὶ νὰ μὴ ἐξαντληται μένουσα ὀρθία.

Ὅσον δ' ἀφορᾷ τὰς ἐξωτερικὰς ἐκδηλώσεις τῆς ἐν ἡμῖν οἰκούσης ψυχῆς, πολλοί, μέχρι σήμερον ἔτι, λαοὶ πιστεύουσιν, ὅτι ἡ ἀπὸ τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος ῥιπτομένη κατ' εἰκόνα αὐτοῦ καὶ ὁμοίωσιν σκιὰ εἶνε αὕτη ἡ ψυχὴ, παρὰ πάσας δὲ τὰς διαμαρτυρήσεις τῆς ὀπτικῆς ἐπιμένουσι νομίζοντες, ὅτι τὰ ἀψυχα πτώματα στεροῦνται καὶ σκιᾶς, καὶ ὅτι ὁ ἄνθρωπος μετὰ θάνατον ἐξακολουθεῖ ἐν ἄλλῳ τινι τόπῳ νὰ διατηρῇ τὴν ἐπίγειον μορφήν του, καὶ ὁ ἐκεῖ βίος του οὐδὲν ἄλλο εἶνε, εἰμὴ ζωηρά τις καὶ διαρκὴς ἀντήχησις τοῦ ἐνταῦθα. Ἡ χάρις δὲ τῶν ἀφελῶν τούτων δοξασιῶν αὐξάνει συνήθως κατ' εὐθὺν λόγον πρὸς τὴν ἀγριότητα τῶν πρεσβεούντων αὐτάς. Διότι κατ' ἄλλους πάλιν αἱ ψυχαὶ οὐδόλως ἀποβάλλουσι τὰ ἰδιώματα τοῦ σώματος, ἐφ' οὗ ἐφέροντο κατὰ τὴν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ περιδείαν των· καὶ ὡς ἐκ τούτου συχνὰ κινδυνεύουσι ν' ἀποθάνωσι καὶ αὐταὶ τῆς πείνης ἢ τῆς δίψης, νὰ πάθωσι κατὰ τὸν πλοῦν ἢ τὴν πτῆσιν διαρκούντος τοῦ ἐσπευσμένου ἐντεῦθεν ταξειδίου των εἰς τὸν ἄλλον κόσμον, ποθοῦσιν ὕλικὰς ἀπολαύσεις, διότι ἐπίσης διατελοῦσιν οὖσαι καὶ ὄντες δύο διαφόρων γενῶν,

ἐξακολουθοῦσι νὰ πολεμῶσι τὴν μακροχρόνιον ἀνίαν διὰ τῆς ἐξασκήσεως τῶν κοσμικῶν ἐπαγγελμάτων, συναναστρέφονται φιλοφρόνως ἢ ἐριστικῶς πρὸς ἀλλήλας, ἐνίοτε δὲ προάγονται καὶ εἰς ὑψηλοτέραν περιωπὴν, ἣν δὲν ἠδύναντο βέβαια νὰ φθάσωσι κωλυόμενοι ὑπὸ τῶν σωματικῶν ἐνταῦθα δεσμῶν. Οὐδὲ λησμονοῦσι τοὺς ζῶντας, καθ' ὧν ἐνίοτε ἐχθρικῶς διακαίμεναι λίαν ἐπιζημίως ἐνεργοῦσι καὶ ἐντεῦθεν ἰθύνουσι τὰς τύχας τῶν λαῶν.

Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἀθάνατος ψυχὴ εἶνε δυνατόν νὰ μεταβιβασθῇ ὅπου ἤθελέ τις διευθύνει αὐτήν, πολλοὶ ἰνδοὶ ἱατροὶ ἐμφυσῶσι τὰς τῶν ἀποθνησκόντων εἰς τὰ σώματα τῶν παιδίων, οἱ δὲ σκοτεινοὶ φυσιολόγοι τῶν τόπων ἐκείνων λούουσι τὸ καθ' ἡμᾶς δυσεπίλυτον αἰνίγμα τῶν κληρονομικῶν ὁμοιοτήτων τῆς συγγενείας ἀπλούςτατα, ἰσχυρίζομενοι, ὅτι ἐὰν μέλος τι τῆς οἰκογενείας ἀποθάνῃ, εὐθὺς ἡ ψυχὴ του ἐξολισθαίνει εἰς τὸν νεογέννητον βλαστὸν τῆς ἰδίας οἰκογενείας, οὕτως ὥστε ὁ νεαρὸς ἀνεψιὸς φιλοξενεῖ εὐγνωμόνως τὴν ψυχὴν τῆς θείας του, καὶ ὁ ἔγγονος δυνατόν νὰ γείνῃ κατ' οὐσίαν ἡ μάμμη τοῦ ἑαυτοῦ του. Φροντίζουσιν ὅμως οἱ σοφοὶ αὐτοὶ ἄνθρωποι νὰ μᾶς καθησυχάσωσι διὰ τὰς καινὰς ταύτας διδασκαλίας προστιθέντες, ὅτι ἐν ἡ περιπτώσει αἱ τόσον εὐκόλως μετοικοῦσαι αὐταὶ ψυχαὶ δὲν κατορθώσωσι νὰ ἐγκατασταθῶσι πάλιν ἐν κοσμικῷ τινι φορεῖῳ, ἀφίπτανται εἰς τοὺς παραδείσους καὶ ἐκεῖ ἐνδiciaτῶνται ἀσώματα καὶ αὔλιοι, οὐχὶ ὅμως καὶ ἄνευ χαρακτηριστικῆς τινος παραστήματος, περὶ τῆς φύσεως τοῦ ὁποίου οὐδὲν λέγουσιν ἡμῖν, ἀφίνοντες νὰ μᾶς φωτίσῃ ὁ θεὸς τῶν ἀγρίων ὁμοειδῶν των, ὅστις τὰ πάντα δύναται.

Ἄλλη τις ὁμᾶς ἀγρίων φυλῶν οὐ μόνον τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ καὶ ζῶα καὶ δένδρα καὶ καρποὺς καὶ λίθους καὶ ὅπλα καὶ σκεύη ἔτι θεωρεῖ ὡς ἐμψυχα. Οὕτω τὸ πνεῦμα σφύρας, ὁλοτελῶς ἐκ τῆς πολλῆς χρήσεως φθαρείσης, τίθεται ἐν τῇ μελλούσῃ ζωῇ καὶ πάλιν εἰς τὴν διάθεσιν τῆς ψυχῆς τοῦ πρῶτον ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ σιδηρουργοῦ κτήτορός της. Ἐπίσης τὸ πνεῦμα περιδεραίου, ὅπερ ἔφερον ἐδῶ ἡ δεινὰ θνητῇ, περιβάλλει καὶ ἐκεῖ τὸν ὥραϊον τράχηλον τῆς ψυχῆς τῆς προτέρας κυρίας του. Ἄλλ' ἡ μεταξὺ τῶν δύο κόσμων ζωηρὰ αὕτη συναλλαγὴ δὲν περιορίζεται μόνον εἰς ταῦτα. Πολὺ ὥραϊα δύναται μία ψυχὴ νὰ χρησιμοποίησιν εἰς τὰς αἰωνίους μονὰς τὰ σκεύη, τὰ ὅποια οἱ συγγενεῖς, προνοοῦντες παρομοίας ἀνάγκας τοῦ μέλλοντος βίου, ἐφρόντισαν νὰ ἐναποθέσωσι μετὰ τοῦ πτώματος εἰς τὸν τάφον τοῦ πεφλημένου νεκροῦ. Ἐπὶ τῇ βάσει δὲ τῶν τοιούτων δοξασιῶν προσέχουσιν οἱ οἰκεῖοι τοῦ θανόντος νὰ μὴ συνθάπτωσι πράγματα, ὧν ἡ καταχρηστικὴ χρησιμοποίησις ἠδύνατο νὰ προξενήσῃ ἐκεῖ ἐπάνω τὰ αὐτὰ κακά, ἅτινα καταθλίβουσι τοὺς θνητοὺς τοῦ ματαίου τούτου κόσμου, καὶ φοβούμενοι τρόπον τινὰ τὴν διαφθορὰν τοῦ οὐρανίου ἀσύλου τῶν ψυχῶν προθυμοποιοῦνται νὰ ἐμποδίσωσι τὴν εἰσαγωγὴν ἐπικινδύνων ἀντικειμένων, καὶ οὕτως ὁ τάφος τῶν νεκρῶν λαμβάνει κατὰ τὴν ἐπικύδειον τελετὴν ὅψιν ἀληθινοῦ τελωνείου, ἐν ᾧ βλέπει τις θραυόμενα ὅπλα καὶ ἄλλα ὑποπτά πράγματα ὑπὸ τὴν ἐπιτήρησιν ἐπὶ τούτῳ ὀρισμένων πραγματογνωμόνων. Καὶ μὴ τις παραξευθεῖ διὰ ταῦτα, διότι πειστικώτατα τεκμήρια ἀποδεικνύουσιν, ὅτι τὰς θεολογικὰς ταύτας ἰδέας δὲν ἔτυχε νὰ ἔχωσι καὶ μέχρι σήμερον νὰ διατηρῶσι δεισιδαιμόνως μόνοι οἱ Ἰνδοὶ τῆς Ἀμερικῆς καὶ οἱ ἀγριάνθρωποι τῆς Πολυνησίας, διότι εἰρων μοῖρα ἀπεκάλυψε πρὸ τινος εἰς τὰ ὄμματα γερμανῶν ἀρχαιοδιφῶν τάφους ἐν τῇ ἀνατολικῇ Πρωσσίᾳ, ἐν οἷς ἀνεπαύοντο ἀπ' αἰώνων

παλαιότατοι σκελετοὶ μετὰ θρυμμάτων ὅπλων καὶ παντοίων ἄλλων σκευῶν. Τίς δύναται ν' ἀρνηθῇ, ὅτι τοιαῦτα ἰδέαι δὲν ἐβύσκησαν πιθανώτατα καὶ εἰς τὰς μακαρίας τῆς Ἀνατολῆς χώρας, ὅπου ἄλλως διετηρήθησαν παραβολώτερα ἔθιμα;

Τὰ ἀνωτέρω παρέχουσι τὸ ἐνδόσιμον νὰ δικαιώσωμεν τοὺς ἀρχαίους Αἰγυπτίους, οἵτινες δὲν προήχθησαν ἀνευ προηγμένων βέβαια παρομοίων θεολογημάτων νὰ ἐπινοήσωσιν ἢ τοῦλάχιστον ν' ἀναγάγωσιν εἰς ἀκέραιον δόγμα τὰ τῆς μετεμψυχώσεως, ἣτις ἀκόμη ἀπασχολεῖ πολλὰς κεφαλὰς. Διάσημος συγγραφεὺς διηγεῖται, ὅτι ἐγνώρισε Γερμανὸν συμπατριώτην του, ἀμαξηλάτην τὸ ἐπάγγελμα, ἄνθρωπον φρονιμώτατον κατὰ τὰλλα καὶ ὅπως οὖν ἀνεπτυγμένον, ἀλλὰ φρονούγον μετὰ πολλῶν ἄλλων, ὅτι ἡ ψυχὴ του δὲν ἔχει σκοπὸν νὰ ἀφήσῃ τὸν κόσμον τοῦτον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ προσωποῦ κατόχου τῆς, καὶ φανταζόμενον, ὅτι ἐκ τῆς καλῆς ἢ κακῆς διαγωγῆς του ἐξηρτάτο νὰ παρεισδύσῃ αὕτη βραδύτερον εἰς τὸ σῶμα διευθυντοῦ ταχυδρομικοῦ τμήματος ἢ εἰς ἀπλοῦν τῆς ὑπηρεσίας ὑποζύγιον.

Εἰς τὰ ἐνδότατα τῆς Ἀφρικῆς φυλαὶ τινες πρεσβεύουσιν, ὅτι ἡ μετεμψύχωσις συμβαίνει ἐκτὸς τῶν ὁρίων τοῦ κόσμου τούτου, αἱ δὲ ψυχαὶ δικαιοῦνται ἢ εἶνε προσωρισμέναι πολλάκις νὰ εἰσπιδῶσιν εἰς τὰ σώματα τῶν κτηνῶν τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἐκεῖ, ἀναλόγως τῶν βλαβερῶν ἢ ἐπωφελῶν ἰδιοτήτων αὐτῶν, ν' ἀποβαίνωσιν ἐπίσης μισηταὶ ἢ καὶ ν' ἀποθεῶνται. Ἡ σύγχυσις καὶ ὁ παραλογισμὸς δὲν ἔχουσι νοητὰ ὅρια, ὡς βλέπουσιν οἱ Ἀναγνώσταί μας. Ἀλλὰ τοῦ ἐπικρατεῖ ἡ πρωτότυπος ὅσον καὶ μαριώδης ἰδέα, ὅτι τὰ σαρκοφάγα ἐξ ἀνάγκης ξενίζουσι τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρωπίνων θυμάτων, τὰ ὁποῖα μετ' ὀρέξεως κατεβρόχθισαν. Πτηνὰ, οἷα ἡ γλαυξ, ὁ κόραξ καὶ ὁ δρυοκολάπτης νομίζονται πάνσοφα, διότι ἵπτανται ὑψηλὰ καὶ „κατὰ τὴν τοιαύτην πτήσιν βλέπουσι κατὰ πρόσωπον τὸ ὑπέρτατον Ὄν“. Ἐπειδὴ δὲ πιστεύουσιν, ὅτι καὶ τὰ ζῶα ἀντὶ αἵματος ἐκδικοῦσι τὸν φόνον τῶν οἰκείων, εἶνε ἀστείότατον τῇ ἀληθείᾳ νὰ βλέπη τις τοὺς κυνηγούς τῶν μερῶν ἐκείνων, αἰτοῦντας μετὰ συγκινήσεως συγγνώμην παρὰ τῆς ψυχῆς τοῦ αἰμοφύρτου θηράματος, ἢ ἀπαγγέλλοντας ἐξίλαστικά λογύδρια πρὸ τῶν θυμάτων τῆς εὐστοχίας των, καὶ μάλιστα ἀν τύχῃσι ὄντα σεβαστῶν διαστάσεων, οἷος ὁ ἐλέφας, οὗ ἀποκόπτουσι τὸ εὐγενέστερον τοῦ σώματος μέρος, δηλ. τὴν προβοσκίδα καὶ θάπτουσι, διότι ἄλλως δὲν εὐρίσκει ἀνάπαυσιν ἡ ψυχὴ του.

Ἐν ἀντιθέσει ὅμως πρὸς προλήψεις, αἵτινες ἐπικρατοῦσιν ἐτι καὶ σήμερον ἐν Εὐρώπῃ, δὲν φαίνεται ἡμῖν δίκαιον νὰ δοθῇ τὸ γέρας τῆς φαντασιοπληξίας εἰς τοὺς ἀγρίους τῶν ἄλλων ἡπείρων. Ἐδῶ, ἐν Γερμανίᾳ, πιστεύεται, ὅτι ἡ ἀπὸ μέρους τῶν γονέων συχνὴ βρώσις κρέατος τοῦ χοίρου καὶ τοῦ βατράχου ἔχει ὡς ἀφευκτον ἀποτέλεσμα σπουδαίαν ὑπὸ κληρονομικὴν ἐποψὴν ἀνατομικὴν ἀλλοιώσιν, δηλ. τὰ τέκνα τῶν τοιούτων γονέων γεννῶνται καὶ μένουσι μὲ μικροτάτους ὀφθαλμούς. Ὅσον καὶ ἀν περιορίζωνται αἱ τοιαῦται προλήψεις μετὰ τῶν κατωτάτων τοῦ λαοῦ στρωμάτων ἢ καὶ τῶν μάλλον ἀπομεμονωμένων χωρικῶν, ἐν τούτοις, κατὰ τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ στοιχειωδικοῦ δικαίου, διατιθέμεθα εὐμενέστερον πρὸς τὰς ἀφελεῖς δοξασίας τῶν ἀπολιτιστῶν λαῶν, παρ' οἷς οὔτε θρησκευμα ἀνώτερον οὔτε πολιτικὸς συγχρωτισμὸς μετὰ ξένων ἐπρόφθασαν ν' ἀσκήσωσι τὴν σωτηρίαν αὐτῶν ἐπιδρασίαν. Οὐδὲν λοιπὸν παράδοξον ἀν ἀνέκαθεν αἱ Ἰνδικαὶ φυλαὶ καθιέρωσαν τὴν χρῆσιν θρησκευτικῶν συμβόλων καὶ πρὸς τοῦτο ἔτυχον παρ' αὐτοῖς ἰδιαζούσης

προτιμήσεως οἱ βάτραχοι, οἱ ὄφεις, οἱ χοῖροι, οἱ λαγωοὶ καὶ τὰ τοιαῦτα. Χωρὶς νὰ ὑπερασπίσωμεν τὸ εἶδος καὶ τὴν ἀξίαν τῶν θεολογικῶν τούτων ἀντιλήψεων, ἀναφέρομεν ἀπλῶς ὅτι ἐνδιαφέρει τὸ ἡμέτερον θέμα, ὅτι δηλ. ἡ πρὸς τὰ ζῶα ταῦτα ἀπονεμομένη λατρεία ἀφορμὴν ἔσχε παλαιάν τινα δοξασίαν, καθ' ἣν ἐνομίζετο, καὶ νομίζεται ἐτι σήμερον, ὅτι αἱ ψυχαὶ τῶν ἀρχαίων τῆς φυλῆς ἀρχηγετῶν ἠδύοκῃσαν νὰ κατέλθωσιν εἰς τοιοῦτον κτηνώδες ἐνδιαίτημα, καὶ διὰ τῶν ζώων τούτων ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν περαμένουσιν ἐν τῇ χώρᾳ, ἣν καὶ προστατεύουσι. Παραλλήλως πρὸς τὸ τοιοῦτον τῆς μετεμψυχώσεως εἶδος ἄλλαι φυλαὶ δοξάζουσιν, ὅτι αἱ ψυχαὶ τῶν εὐγενῶν προτιμῶσι νὰ κατασκηνώσιν μετὰ θάνατον τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος εἰς τὰ στήθη καλλικελᾶδων καὶ ἐρωτύλων πτηνῶν, ἐνῶ αἱ τῶν πενήτων καὶ ἰδιωτῶν συσπειρῶνται εἰς τὴν κοιλίαν τῶν ἀγενεστέρων τετραπόδων καὶ ἐρπετῶν. Ἐνταῦθα παρέχεται ἡμῖν ἀφορμὴ νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι ἡ παράδοσις αὕτη ἐνέχει καὶ ἠθικὸν τινα σκοπὸν, ὡς παρορμῶσα τοὺς εὐπίστους εἰς ἀκάματον ἀγῶνα πρὸς τὴν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ὑπὲρ πάντας τοὺς ὁμοίους διάκρισιν. Ἐπίσης νομίζεται, ὅτι οἱ δασόβιοι πύθηκοι ἀνῆκόν ποτε εἰς τὴν ἀνθρωπίνην κοινωνίαν καὶ ὅτι ἐνεκα ἀσέμνου διαγωγῆς ἐξεβλήθησαν ἀπ' αὐτῆς καὶ σὺν τῷ χρόνῳ ἀπέβαλον τὸ χάρισμα τοῦ λόγου, ἢ ἐκ θλίψεως καὶ συναισθήσεως τοῦ παλαιοῦ ἀτοπήματος δὲν τολμῶσι νὰ κλῶσι χρῆσιν αὐτοῦ. — Ὡς τε οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ ἔχουσιν ὑπερόχον τινα ἀρετὴν, ἥς στερούμεθα ἡμεῖς οἱ πεπολιτισμένοι, μετὰ σπανίας δ' ἀνεκτικότητος διανέμονται μετὰ τῶν ἀλόγων τοῦ θεοῦ πλάσμάτων πάντα τὰ ἐπίγεια ἀγαθὰ καὶ ὡς ἐπίμετρον παραδίδουσιν εἰς αὐτὰ μετὰ θάνατον καὶ τὸ εὐγενέστερον μέρος τῆς ὑπάρξεώς των, καὶ χρησιμοποιοῦσι τὴν μεταφυσικὴν ταύτην ἀλληλεγγύην πρὸς πορισμὸν ἠθικῶν τιμῶν διδασμάτων, τὰ ὁποῖα θεωροῦσιν ἐπαρκῆ πρὸς ἀσφαλὴ συμβίωσιν ἐν μέσῳ τῆς ἀπλούστατα διωργανωμένης κοινωνίας των.

Περιεργοτάτη εἶνε ἡ ἰδέα ἄλλων λαῶν, πιστευόντων εἰς τὴν ὑπαρξίν διπλῆς παρὰ τῷ ἀνθρώπῳ ψυχῆς, ἐξ ὧν καθ' ὕπνου μὲν μόνον ἡ μία ἀποχωρεῖ τοῦ σώματος, κατὰ τὸν θάνατον δ' ἀμφοτέραι. Ἐν Βερμανίᾳ λ. χ. νομίζεται ὅτι ἡ ψυχὴ τοῦ κοιμωμένου ἀφίπταται ὡς χρυσαλλὶς μακρὰν τοῦ καθεύδοντος σώματος, καὶ ὅτι αὕτη ἡ ὡραία χρυσαλλὶς ἴδη κατὰ τὴν πτήσιν τῆς, τοῦτο διασκευάζεται εἰς συνεχὲς ὄνειρον ὑπὸ τῆς παραμενούσης ἐν τῷ σώματι δευτέρας ψυχῆς. Οὐδὲν βεβαίως ποιητικώτερον τῆς ἀφελεστάτης ταύτης περὶ τοῦ καθ' ὕπνου βίου τῆς ψυχῆς δοξασίας! — Ἀλλὰ καὶ ὁ Κινέζος ἔχει δύο ψυχάς, αἵτινες ἅμα τῇ τελευτῇ τοῦ σώματος λαμβάνουσιν ὅλως ἀντίθετον διεύθυνσιν, ἥτοι ἡ μὲν φέρεται μετέωρος πρὸς τὸν οὐρανόν, ἡ δὲ ἄλλη βυθίζεται εἰς τὴν γῆν. Οἱ δὲ Ἰνδοὶ τῆς Ἀμερικῆς ἔχουσι τὴν ὅξυδερκειαν νὰ διαβλέπωσιν εἰς ἐκάστην θέσιν τοῦ σώματος, ὅπου φαίνεται σφύζον τὸ αἷμα, τὴν ἔδραν καὶ μιᾶς ψυχῆς. Ἄλλοτε ἐνόμιζον ὅτι εἶνε φορεῖς τριῶν μόνον ψυχῶν, καὶ τὴν μίαν ἐτοποθέτουσαν εἰς τὴν κεφαλὴν, τὴν ἄλλην εἰς τὴν καρδίαν καὶ τὴν τρίτην εἰς τοὺς βραχίονας, ἀλλ' ἡ πρώτη καὶ ἡ τρίτη ἐγκαταλιποῦσαι ἅπαξ τὸ σῶμα διεφθείροντο καὶ ἀπέβαινον κακὰ πνεύματα, ἐνῶ ἡ καρδιακὴ ἐτελειούτο καὶ μετεβάλλετο εἰς ἀγαθώτατον πνεῦμα. Ἰδοὺ καὶ μία εἰκονικὴ παράδοσις ἀνυφοῦσα τὴν εὐλογίαν τῆς καρδίας, ἣν μετὰ τῶσης στοργῆς χειραφέτησεν ὁ χριστιανισμός.

Ἄλλων πάλιν λαῶν αἱ ψυχαὶ διευθύνονται εἰς τὴν ἀρχαίαν αὐτῶν κοιτίδα, ἣτις εἶνε αὐτὸ τὸ βόρειον σέλας. Ἐκεῖ ἐπιδίδονται εἰς τὰς παλαιὰς αὐτῶν ἐξεις σύρουσαι ἐμμελε-

Ο ΣΑΙΞΠΗΡ ΕΝΑΓΟΜΕΝΟΣ ΕΠΙ ΛΑΘΡΟΘΗΡΙΑ.

Κατά την ελαιογραφίαν τοῦ Ἰουλίου Schrader.

στάτους χορούς. Ἡ πρὸς τοὺς οὐρανούς ἀφοσίωσις τῶν ἀγρίων τούτων ἔφερεν εἰς μέσον σειρὰν ὁμοίων ποιητικῶν ἀλληγοριῶν, οἷα ἡ τῶν ἀστέρων ἐκείνη, καθ' ἣν ταῦτα εἶνε ἐπίσης ψυχὰι καὶ πολλαπλασιάζονται διὰ τοῦ θανάτου τῶν ἐπὶ γῆς βροτῶν. Οἱ ἡμέτεροι Ἀναγνώσται μετὰ συγκινήσεως ἐνθυμῶνται βέβαια ἐπὶ τῇ ἀναγνώσει τῶν γραμμῶν τούτων παρομοίαν ἢ μᾶλλον ἀντίθετόν τινα τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ δοξασίαν, ὅτι δηλ. ἅμα τῷ θανάτῳ ἐνὸς ἀνθρώπου σβύννεται καὶ ἐν ἄστρον ἐκεῖ ἐπάνω. Πάντες κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν ἠκούσαμεν καὶ ἐπιστεύσαμεν τὸ δόγμα τοῦτο τῆς ποιητικωτάτης ἀντανάκλασεως τοῦ ἐμφύχου κόσμου πρὸς τὸν ἑναστρον οὐρανόν, τοῦ ὁποίου οἱ διάττοντες ἀστέρες σημειοῦσι τὸ τέρμα τοῦ βραχυτάτου ἡμῶν βίου. — Παρὰ πηλίσια τις γνώμη ἐπικρατεῖ καὶ ἐν ταῖς χώραις τῶν Ἀλπεων, ὅτι δηλ. σὺν τῇ γεννήσει ἐκάστου παιδίου θνάπτει ὁ προστάτης ἄγγελός του καὶ ἐν ἄστρον εἰς τοὺς οὐρανοὺς. Ἐν Βραδεμβούργῳ δὲ αἱ ψυχὰι τῶν ἀβαπτίστων βρεφῶν κυμαίνονται εἰς τὸν ἀέρα ὡς φλογώδεις ἀτμίδες, προσπαθοῦσαι ν' ἀποπλανήσωσι τὸν ὁδοιπόρον, κινδυνεύοντα ὑπὸ τὴν σατανικὴν αὐτῶν ἐπίδρασιν νὰ ἐμπέσῃ εἰς τὰ τέλματα.

Οἱ αὐτόχθονες τῆς Ἀμερικῆς θεωροῦσι τὸν Γαλαξίαν ὡς λιθόστρωτον, ἄγουσαν εἰς τὰ μύχια τοῦ ἀστερόεντος οὐρανοῦ, ὅπου ἐν μέσῳ τοῦ ἡλίου κάθονται αἱ ψυχὰι τῶν τεθνεώτων καὶ μετὰ λαμπρῶν ὀφθαλμῶν θεωροῦσι τὰ μνήματα τῶν ἀνθρώπων.

Οἱ ἴδιοι αὐτόχθονες καταβροχθίζουσιν ἐνίοτε τοὺς διακεκριμένους ὁμογενεῖς των, πίνουσιν εἰς ἀραιὰν ἀνάλυσιν τὴν κόριν τῶν ἀνδρείων ἀρχηγῶν των, καὶ τοῦτο χάριν ἀποτελεσματικῆς ἐνσαρκώσεως τῶν ἐξόχων προτερημάτων ἐκείνων. Φαίνεται δ' ὅτι καὶ τὸ ἔθιμον τοῦτο δὲν εἶνε ξένον τοῦ ἀρχαίου Εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ, ἀφοῦ οἱ Φράγκοι ἔπινον ἐπίσης ἐντὸς οἴνου τὴν σποδὸν τῶν μάγων καὶ τῶν προφητῶν των, διὰ νὰ κληρονομήσωσι τὴν σοφίαν των καὶ τὰς ἄλλας ὑπερφυσικὰς ἰδιότητάς των.

Οἱ Νίγηρες συνειθίζουσιν ν' ἀφίνωσιν ἐν τῇ οἰκογενειακῇ τραπέζῃ πάντοτε μερικὰς θέσεις κενὰς διὰ τὰς ψυχὰς τῶν ἀποθανόντων οἰκειῶν, αἱ ὁποῖαι ἀόρατοι παρεπιδημοῦσι πλησίον τῶν συγγενῶν των καὶ λαμβάνουσι μέρος εἰς τὰς κυριωτέρας τῶν ζώντων ἀπολαύσεις καὶ ἰδίᾳ εἰς τὴν τράπεζαν, παρὰ τῇ ὁποίᾳ καὶ συντρώγουσι. Ἄλλοτε πάλιν ἐπιστεύετο παρὰ συγγενεῖς φυλαῖς, ὅτι ἐν γένει αἱ ψυχὰι περὶ ἑαυτῶν μόνον φροντίζουσι, οὐδαμῶς δὲ περὶ τοῦ γένους αὐτῶν συγγενολογίου, διότι εἶνε ἀσυνήθως καὶ πάλιν ἐκεῖ ἐπάνω ἀπησχολημένοι καὶ ἔχουσι νὰ συνάψωσι γάμους καὶ νὰ παραγάγωσιν ἀπογόνους.

Ἐν Ἀμερικῇ ἐπίσης ἐπεκράτησεν ἡ πεποιθῆσις ὅτι αἱ ψυχὰι μένουσιν εἰς τὰ νεκρὰ σώματα πάντοτε, ἐφ' ὅσον ταῦτα δὲν ἀποσυντίθενται. Ἐντεῦθεν ἐλήφθη ἐγκαίρως φροντίς, ὡς καὶ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Αἰγύπτῳ, νὰ εὐρεθῶσι τὰ κατάλληλα μέτρα κατὰ τῆς σήψεως τῶν πτωμάτων. — Τὸ δὲ ἔθιμον τῆς ταφῆς τῶν νηπίων ἐν ταῖς μᾶλλον συχνάζομαις λεωφόροις δὲν ἐξηγεῖται ἄλλως, εἰμὴ διὰ τῆς παραδεδομένης τῶν ἀγρίων προνοίας, ὅπως διὰ τοῦ μέσου τούτου διευκολύνωσι τὴν εἰς τὰ νεογέννητα μετάβασιν τῶν ψυχῶν τῶν προαποθανόντων. — Ἐν πολλοῖς τάφοις ἀνευρέθησαν εἰκόνες παριστώσαι τὰς ψυχὰς ἐτοιμούς να εἰσπληθῶσιν εἰς ἕτερα σώματα, νεότευκτα ἢ πτώματα τέως. — Παρὰ τοῖς Νίγηρσι δ' ἐπίσης ἀπαντᾷ τὸ ὅπως οὖν κωμικὸν ἔθιμον, ὅτι αἱ πρὸς δευτέραν συζυγικὴν συμβίωσιν ἀνυπομονοῦσαι χῆραι ἀποπλύνουσι, διὰ συχνῶν δηλ. λουτρῶν ἀποβάλ-

λουσιν ἀπο τοῦ σώματός των, τὰ ἔχνη τῆς ψυχῆς τοῦ μακαρίτου.

Τοῦτο βεβαίως εἶνε ἀνετώτερον ἢ τὸ ἄλλο ἐκεῖνο ἔθιμον τῶν ἀγρίων τῆς Χιλῆς, παρ' οἷς ἐπὶ τὴν πυρὰν τοῦ ἀποβιώσαντος συζύγου ὑποχρεοῦνται ν' ἀναβῶσι καὶ παραδώσωσι τὰ ἄβρα μέλη των εἰς τὰς φρικαλέας φλόγας ἐκατοντάδες παρθένων μετὰ τῆς συζύγου τοῦ μακαρίτου, διότι ἡ ἀποποίησις τῆς μικρᾶς ταύτης φιλοφροσύνης ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὴν αἰσχυρότεραν διαγωγὴν τῆς γυναικός. Ταῦτα βεβαίως κατὰ τὰς ἐκτιμήσεις τῆς ἡθικῆς καὶ τῆς φιλάνθρωπίας τῶν μαύρων. Οἱ δὲ Ἰνδοὶ τῆς βορείου Ἀμερικῆς προνοοῦσιν ἐνωρίτατα περὶ τῆς ὅσον ἐνεστί ἀνεκτῆς ἐν τῷ ἄλλῳ κόσμῳ διαμονῆς των, καὶ δὲν λησμονοῦσι κατὰ τὴν πιθανωτέραν πλὴν τοῦ ἰδίου θανάτου προσέγγισιν νὰ στραγγαλίσωσι τὴν σύζυγόν των στέλλοντες αὐτὴν οὕτω ὀλίγον προτῆτερα ἐκεῖ ἐπάνω, διὰ νὰ ἔχῃ καιρὸν νὰ φροντίσῃ ὡς οἷόν τε ἀνέτως τὰ τῆς ἐγκαρδίου δεξιώσεώς των. Ἐπίσης κατὰ τὸν θάνατον νηπίου σφάζεται καὶ ἡ τροφὸς του, διὰ νὰ μὴ μείνῃ μόνον εἰς τὰς οὐρανίας μονάς. Ὑγιέστατοι δὲ ἀνθρωποὶ σφάζονται ἀναιτίως καὶ συχνότατα, ὡς αἱ νομισθῇ ἐπείγουσα ἡ ἐμπιστευτικὴ ἀνακοίνωσις σπουδαίων ἐπὶ τῆς γῆς γεγονότων πρὸς τοὺς ἐν οὐρανοῖς ἄρχοντας τῆς οἰκειᾶς φυλῆς. Ἀπαισία ὅσον καὶ ἀστεία ὑπερβολὴ διεστραμμένης φαντασίας!

Τὰς συγκεχυμένας ταύτας περὶ τοῦ μέλλοντος τῆς ψυχῆς δοξασίας συμπληροῦσιν αἱ ἐξῆς. Λαοὶ τινες δηλ. νομίζουσιν, ὅτι πᾶς ἄνθρωπος μετὰ πολλῆς βαρυθυμίας καταλείπει τὸ γήινον σαρκίον του καὶ διὰ νὰ ἐξίλεωθῶσιν αἱ ψυχὰι ἀνάγκη νὰ καταβληθῇ ἀπὸ μέρους τῶν ἐπιζώντων πᾶσα φροντίς καὶ λατρεία, ἀπαγγέλλουσι δὲ πρὸς τοῦτο πανηγυρικὰς προσελαλίας πρὸς τοὺς θανόντας, παρακαλοῦντες αὐτοὺς ἐν τέλει νὰ μὴ ἐπιφαίνωνται εἰς τοὺς ὕπνους οὔτε νὰ προξενήσωσιν αὐτοῖς ὑπερμέτρους ζημίας. Ἐπὶ τῇ ἰδέᾳ ταύτῃ προσφέρεται τοῖς νεκροῖς ἀνθρώπινον αἷμα πρὸς πόσιν, κατορθοῦται δὲ τοῦτο διὰ χωνοειδοῦς ἐργαλείου, ὅπερ διατρύπᾳ τὸν τάφον καὶ δι' οὗ διηθοῦνται διάφορα ποτὰ μεθ' αἵματος μεμιγμένα καὶ κατάλληλα νὰ παράσχωσιν εἰς τοὺς νεκροὺς τὴν ἀναγκαίαν ἀναψυχὴν καὶ καλὰς ὑπὲρ τῶν ζώντων διαθέσεις. Αὐτοὶ οὗτοι δοξάζουσι ὅτι ὁ παῖς ψυχὴν καὶ αἷμα παρὰ τοῦ θείου καὶ οὐχὶ παρὰ τοῦ πατρὸς παραλαμβάνει, ἐνῷ τὸ θῆλυ ἀπ' ἐναντίας μόνον παρὰ τῆς μητρὸς ἀπ' εὐθείας δέχεται τὰ πνευματικὰ καὶ ὕλινὰ συστατικὰ τῆς ὑπάρξεώς του. Κατ' ἐξάφρῃ δὲ μόνῃ αὐτῇ ἡ περὶ διαιωνίσεως τῆς ψυχῆς διδασκαλία τῶν ἀγρίων δὲν ἔχει σκληρὰ ἐπακόλουθα, οὐδ' ἐπισφραγίζεται, ὡς πᾶσαι αἱ προηγούμεναι, δι' αἱματηροῦ τινος καὶ ἀπανθρώπου τύπου, ἀλλὰ μένει ἰδανικὴ ὡς ψιλὸν θεολογικὸν δόγμα ἀφ' ἐνὸς καὶ ὡς θετικὴ τις ἀφ' ἐτέρου ἀναγνώρισις τοῦ μητρικοῦ καὶ ἐν γένει τοῦ γυναικείου ἀξιώματος.

Ἀνωτέρω ἐξετέθη ἡ θεωρία ἐκείνη, καθ' ἣν αἱ ψυχὰι τῶν ἀποβιωσάντων ἐθεωροῦντο μετὰ θάνατον ὡς προστάται ἄγιοι τῶν οἰκειῶν. Ἀλλὰ δυστυχῶς ἡ δοξασία αὕτη ἐπήνεγκε τὰς ὀλεθριωτέρας συνεπείας, πρὸ πάντων δὲ οἱ Ἀφρικανοὶ ἄγριοι ἐξετραχηλίσθησαν εἰς τόσον ἀπαισίαν παρερμηνεύουσιν τῆς ἄλλως σωστικῆς ταύτης ἰδέας, ὥστε δὲν διστάζει πολλάκις ὁ υἱὸς νὰ φονεύσῃ τὸν πατέρα, μόνον καὶ μόνον διὰ νὰ ἔχῃ ἐν οὐρανῷ ἐγκαίρως ἕνα προστάτην ἄγιον, δυνάμενον κάλλιον παντὸς ἄλλου νὰ ἐκτιμήσῃ καὶ νὰ θεραπεύσῃ τὰς ἐπιγεῖους ἀνάγκας τοῦ φιλοστόργου τέκνου του. Ἀλλ' οἱ ἀκούσιοι οὗτοι προστάται δὲν εἶνε φρόνιμον νὰ λησμο-

νῶνται ἐν ταῖς προσευχαῖς καὶ ταῖς θυσίαις, διότι ἐκδικοῦνται ἀπηνῶς καὶ καταπέμπουσι θυέλλας, πῦρ, λοιμὸν καὶ πάντα ὄλεθρον, ἐνῷ πάλιν σαφιλέουσι τοῖς ἀνθρώποις πᾶσαν εὐλογίαν, ὅταν ἅπαξ ἐξευμενισθέντες τυγχάνωσιν ἀγρόπνου παρ' αὐτῶν λατρείας. — Ἄν δ' ἐπετρέπετο ἡμῖν νὰ ἐκφέρωμεν γνώμην τινὰ περὶ τῆς ἐξευρέσεως τῶν ἀγαθῶν τούτων δαιμόνων, ἡθέλομεν ἀποδώσει αὐτὴν εἰς τὸν καθαρῶς ὑποκειμενικὸν χαρακτῆρα τοῦ ἀνθρώπου, οὗ ὁ ἐγωῖσμός ἐμφυσῶν ὅλως ἀμόρφωτον καὶ ἀχαλίνωτον φαντασίαν δὲν ἦτο δυνατόν νὰ παραγάγῃ εἰς μέσον καὶ ἔπειτα νὰ πιστεύσῃ εἰμὴ παρόμοια τερατολογήματα.

Ὅποσα ὅμως διδάγματα παρέχει καὶ πόσας σκέψεις προκαλεῖ ἡ σοβρὰ ἐκτίμησις τοῦ περὶ ψυχῆς ἰδανικοῦ τῶν ἀγρίων καὶ πρωτογενῶν ἀνθρώπων! Ἀπαιτεῖται νὰ ᾔνῃ τις ὀξύδερκέστατος παρατηρητής, ν' ἀποβάλῃ ἐπὶ στιγμὴν πᾶσαν ἀτομικὴν ἀπαίτησιν καὶ νὰ ὑποβληθῇ εἰς τὴν ὑπεράνθρωπον ἐκείνην ἀνεκτικότητα, δι' ἧς καὶ μόνῃς ἐλευθέρος προλήψεων δύναται νὰ παρακαλουθῇ τὸν φυσικὸν ἄνθρωπον εἰς τὰς στοιχειωδεστάτας ταύτας περὶ ἀθανασίας τῆς

ψυχῆς σκέψεις καὶ οὕτω νὰ συλλάβῃ τὸ ἀόρατον εἰς τοὺς πολλοὺς νῆμα, δι' οὗ ἡ ἀνθρωπότης δυνάμει τῶν ἀναλλοιωτῶν τῆς ἀναπτύξεως νόμων κατήντησεν εἰς ὑψηλότερον καὶ ἀνθρωπινώτερον ἰδανικόν. Ὁ ἄνθρωπος περιεπλανήθη καὶ περιπλανᾶται ἀκόμη εἰς ἀπατηλὰς ἀτραπούς, τὰς ὁποίας ἐξεῦρε καὶ διήνοιξεν αὐτός, οὐχὶ δὲ σπανίως ἐπεζήτησεν ἐπιμόνως τὸν ἴδιον ὄλεθρον. Καὶ ποῦ ἄλλοῦ φανεροῦται τῷ ὄντι ἐναργέστατα ἡ πρὸς γνῶσιν τῆς ἀληθείας ὁρμὴ τοῦ ἀνθρώπου, ποῦ ἡ πρὸς ἰδανικόν τι τέρμα ἀκάθεκτος τάσις, εἰμὴ ἐν αὐτῇ τῇ πλάνῃ, ὅσον χονδροειδῇ καὶ ἀν ἐξωγράφισαν αὐτὴν οἱ ἐκδέσαντες τὰς ἀνωτέρω περὶ ψυχῆς δοξασίας τῶν ἀγρίων ἀρχαιοδίφαι; — Οἱ ἀπαισιοδοξοῦντες τῶν φιλοσόφων ἀποφαίνονται στωικῶς, ὅτι ταῦτόν ἐστιν αἰωνίως ἀπατάσθαι καὶ ἄνθρωπον εἶναι. Ἄλλ' οἱ ἔχοντες ἰδανικόν τι ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ — ὅσον καὶ ἀν ζῶσι περιφρονημένοι καὶ ἀπομεμονωμένοι — αὐτοὶ πιστεύουσιν, ὅτι ὁ Θεὸς ἐφρόντισε νὰ χάριση εἰς τὸν ἄνθρωπον τὴν εὐεργετικὴν ἐκείνην δύναμιν, δι' ἧς τείνει πάντοτε καὶ ἐπὶ τέλους κατορθοῖ νὰ σωθῇ.

ΟΙ ΡΑΚΟΣΥΛΛΕΚΤΑΙ ΤΩΝ ΠΑΡΙΣΙΩΝ.

Ἡ ποίησις καὶ αἱ παραδόσεις ἐκόσμησαν διὰ τῆς αἰγλῆς καὶ τῆς μαγείας τοῦ ῥωμαντισμοῦ τρεῖς τύπους τοῦ φανταστικοῦ τῶν Παρισίων βίου. Οἱ τύποι οὗτοι εἶνε ἡ Μιμῆ Πινσὼν, ὁ Γκαβρὸς καὶ ὁ Βιρελόκ. Ὁ ξένος ἐκεῖνος, ὅστις περὶ τῆς γαλλικῆς πρωτεύουσας δὲν γνωρίζει ἄλλο παρὰ μόνον ὅ,τι ἀνέγνωσεν ἐν τοῖς μυθιστορήμασι τῶν παρισιαίων συγγραφέων καὶ ἐν τοῖς ἐκτρώμασι τῶν ξένων, οἵτινες ἡθέλησαν νὰ τοὺς μιμηθῶσι, δὲν δύναται νὰ φαντασθῇ τὴν πόλιν τῶν Παρισίων χωρὶς συγχρόνως νὰ ἔχῃ πρὸ τῶν νοερῶν ὀφθαλμῶν τοῦ τὴν μορφὴν τῆς αἰσθηματικῆς καὶ χαριέσσης *grizetas*, τοῦ νοήμονος καὶ ἡρωικοῦ *τραμπούκου* καὶ τοῦ μυστηριωδῆς φιλοσοφοῦντος *ράκοςυλλέκτου*. Τοὺς ὑπὸ τῆς φαντασίας τοῦ ξένου πλαττομένους ὅμως τύπους τούτους ματην ἀναζητεῖ ὁ κάτοικος τῶν Παρισίων νὰ συναντήσῃ ἐν ταῖς ὁδοῖς τῆς πόλεως, διὰ νὰ τοὺς εὕρῃ δὲ ἀπαιτεῖται ν' ἀνοίξῃ τὰ ἔργα τοῦ Μυσσέ, τοῦ Βίκτωρος Οὐγώ, τοῦ Privat d'Anglemont καὶ νὰ διερευνήσῃ ὅλην τὴν φιλολογίαν τῆς ἐποχῆς τῶν μακροχαιτῶν μυθιστοριογράφων.

Ἡ Μιμῆ Πινσὼν δὲν κατοικεῖ πλέον εἰς ἀνδοστολίστον δωμάτιον, κάτωθεν τῆς στέγης, δὲν τραγωδεῖ ὡς τὸ καναρίνιον, τὸ ὅποιον τρέφει καὶ θαυπεύει δι' ὅλης τῆς ἡμέρας, τὰ ἄσματά της δὲν εἶνε ἀθῶα κελαδήματα ἀφελούς εὐθυμίας ἢ συγκινητικῆς μελαγχολίας καὶ δὲν εἶνε ἀφωσιωμένη δι' ἱεροῦ ἔρωτος εἰς σπουδαστὴν, τοῦ ὁποίου μόνος πλοῦτος εἶνε τὰ εἰκοσιν ἔτη του, ἀλλ' ἡ Μιμῆ εἶνε τὴν σήμερον κόρη ὀκνηρά, ἐξηχρεωμένη, ἀνιαρά, ματαιόφρων καὶ ἰδιοτελής, πωλοῦσα ἑαυτὴν εἰς τὸν πλειοδοτοῦντα καὶ τηροῦσα τὴν ἀφοσίωσιν της ἀκριβῶς ἐφ' ὅσον χρόνον διαρκεῖ καὶ ἡ γενναιοδωρία τοῦ λάτρεώς της.

Ὁ Γκαβρὸς δὲν εἶνε ὁ ἀγχίνους ἐκεῖνος καὶ φιλοσκώμων παρατηρητής, ὅστις φαίνεται ὥσαντι ἀπεσπάσθη ἐκ τινος χοροῦ τοῦ Ἀριστοφάνους, ὅστις καυστικῶς ἐπικρίνει τὰς ἀδυναμίας τῶν ἰσχυρῶν καὶ τῶν ἀνδρείων τὰς πράξεις ἀνταμείβει δι' ἀφελούς φιλοφρονητικοῦ μειδιάματος, ὅστις εἰς πάντα κατορθοῖ νὰ δίδῃ μίαν ἀστείαν χοροῖαν, κατὰ τὰς διαφόρους δημοτικὰς ἐορτὰς διαδραματίζει τὸ πρῶτον πρόσωπον ὡς

ἡ ἐνσάρκωσις ὑπερεκχειλιζούσης εὐθυμίας καὶ φαιδρότητος, καὶ εἰς τὴν στιγμὴν τοῦ ἀγῶνος ὑπὲρ μεγάλων πατριωτικῶν ἰδεῶν ἀποθνήσκει μὲ ἐν εὐφρᾷ ἐπίγραμμα ἐπὶ τῶν χελέων, ἀλλ' ὁ Γκαβρὸς εἶνε τὴν σήμερον καχεκτικός, ἀναιμικός καὶ χοιραδικὸς νεανίας, προώρως ὀρμιάσας καὶ μέχρις ὁστέων διαρθαρείς, ἀναιδὴς βεβαίως καὶ μὴ σεβόμενος οὔτε τοὺς ζῶντας οὔτε τοὺς τεθνεώτας, συγχρόνως δὲ ἀμαθὴς καὶ περιορισμένος τὸν νοῦν, ἐμπλεὺς κακῶν καὶ βρωμερῶν ἐνστίκτων καὶ βδελυρῶν ἔξεων, ἱκανὸς νὰ ὑποκλέψῃ τὸν ἐπιούσιον ἄρτον τοῦ τυφλοῦ καὶ νὰ θέσῃ πῦρ εἰς τὸν πώγωνα ἢ τὰ ἐνδύματα ἐνὸς μεθυσμένου, εἰς τὰς ἐπαναστάσεις τοῦ λαοῦ εὐχαρίστως λαφυραγωγῶν καὶ δολοφονῶν καὶ τέλος ἐπὶ τῶν ὁδοφραγμάτων ἀποθνήσκων μᾶλλον ἐξ ἀγνοίας τοῦ κινδύνου παρὰ ἐν ἐπιγνώσει τῆς ἰδίας γενναιοφυχίας.

Ἐπίσης καὶ ὁ Βιρελόκ δὲν εἶνε πλέον ὁ ἀλλόκοτος ἐκεῖνος καὶ ἐμβριθὴς φιλόσοφος, εἶδος Διογένης ἀνευ πίδαου μὲ ἐν κοφίνιον, ἐν κλεπτοφάναρὸν καὶ ἐν ἀνασκαλευτήριον εἰς τὴν χεῖρα, ὅστις εἰς τὴν ἐρημίαν τῆς νυκτὸς αἰφνης ἀναδύει ἐκ τινος γωνίας τῆς ὁδοῦ, συνάπτει πρὸς τὸν ἀποπλανηθέντα παροδίτην ἕνα διάλογον φιλοσοφικόν, παρενείρων εἰς αὐτὸν χωρὶα κλασικῶν ποιητῶν, ἱστορικὰ ἀνέκδοτα καὶ παρατηρήσεις περὶ διαφόρων μεγάλων ἀνδρῶν, μεθ' ὃ πάλιν αἰφνης καὶ ἀπροσδοκῆτως ἐγκαταλείπει τὸν ἀκροατὴν του, ἀλλ' αὐτὸς εἶνε τὴν σήμερον συνήθης καὶ ταπεινόφρων πένης, ὅστις διὰ πολυμόχθου ἐργασίας μόλις κερδαίνει δύο ἢ τρία φράγκα καθ' ἡμέραν καὶ ἡθελε περιέλθῃ εἰς φρικτὴν ἀμηχανίαν, ἀν ἐζήτει τις παρ' αὐτοῦ ν' ἀκούσῃ ἰδέας καὶ λόγους, οἱοὶ ἀπεδόθησαν ὑπὸ τῆς ποιήσεως εἰς τὸ πεζὸν πνεῦμά του.

Καὶ ἐν τούτοις ὁ τύπος οὗτος τοῦ *ράκοςυλλέκτου* πολυλάκις διεδραμάτισε πρόσωπον ἥρως ἐν τῷ δράματι τοῦ παρισιανοῦ βίου. Πρὸ ὀλίγων ἔτι ἐτῶν ἅπασαι αἱ γαλλικαὶ ἐφημερίδες αὐτὸν εἶχον κύριον θέμα τῶν σπουδαιοτέρων των ἄρθρων, ἐπίσημοι συγγραφεῖς ἔγραφον τὴν φυσικὴν ἱστορίαν του καὶ περιέγραφαν τὰς ψυχολογικὰς καὶ κοινωνικὰς φάσεις τοῦ βίου του, ἐν ταῖς ἀριστοκρατικαῖς αἰθούσαις περὶ αὐτοῦ